

STUDIJNÍ OPORA • KURZ 1

Základy problematiky PAS

Co autismus je, jak se projevuje a co s tím jde dělat — verze pro rodiče školáků

Autismus není nemoc, ale jiný způsob, jakým mozek zpracovává svět. Kurz vysvětluje, co se za diagnózou skrývá, jak se vyznat v nové klasifikaci MKN-11, kudy vede cesta k podpoře, a co v každodenním životě se školákem skutečně funguje.

Do opory se píše. Na konci každé kapitoly je místo na vaše odpovědi, vzadu dvě infografiky k vytištění a celá strana na poznámky.

KURZ ZPRACOVALA

Mgr. Jana Hřibovská

OBSAH

1. Co je to autismus	3 články	2
2. Svět očima autisty: smysly a vnímání	2 články	6
3. Cesta rodiče	3 články	8
4. První kroky a podpora	3 články	11
5. Škola a spolužáci	2 články	13
6. Jak na každodenní život	5 článků	15
7. Kam dál: literatura a brožury	2 články	19
+ Autismus podle MKN	příloha	25
+ Diagnostická kritéria autismu	příloha	26
+ Zdroje a odkazy	rozcestník	27
+ Moje poznámky	na psaní	29

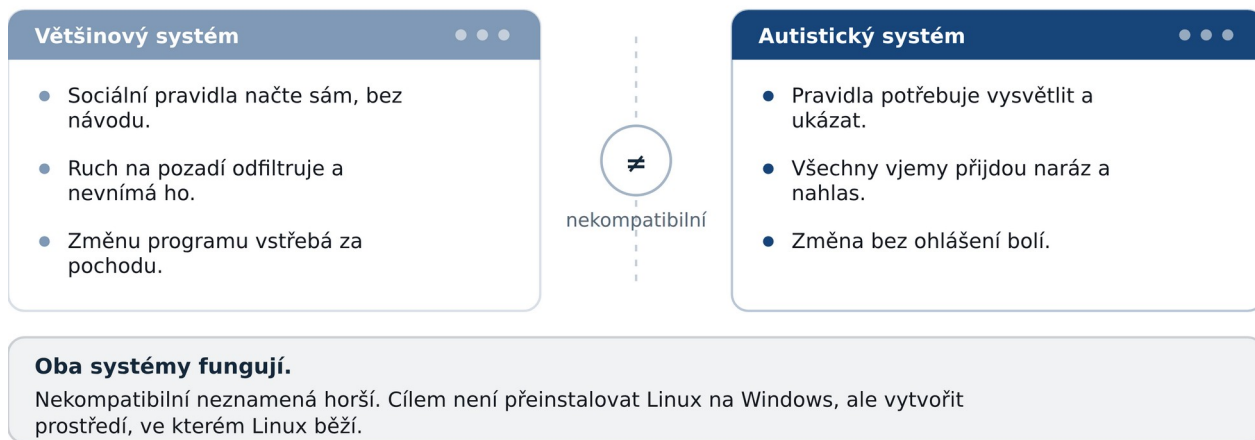
Co je to autismus

Porucha autistického spektra je neurovývojová odlišnost, nikoliv psychická nemoc. Jde o odlišnou funkci mozku, která ovlivňuje celý nervový systém, vnímání světa i interakci s lidmi.

1.1 Jiný operační systém, ne porouchaný

Pro pochopení autismu pomáhá přirovnání k **jinému operačnímu systému**. Zatímco většina lidí používá „Windows“, lidé s autismem mají „Linux“. Systémy nejsou vzájemně kompatibilní, ale oba mají svou vlastní logiku a oba fungují.

DVA SYSTÉMY · OBOJÍ FUNGUJE, JEN JINAK

Pervazivní znamená všepřonikající

Projevy zasahují do všech oblastí života — osobní, rodinné, sociální i vzdělávací. Nejde vypnout je jen ve škole a nechat zapnuté doma.

PROČ NEEXISTUJE LÉK

Protože nejde o nemoc, ale o biologickou jinakost. Vhodnými přístupy a tréninkem ji lze výrazně usměrňovat — cílem ale není změnit Linux na Windows, nýbrž vytvořit prostředí, ve kterém Linux funguje.

1.2 Od škatulek ke spektru: MKN-10 a MKN-11

Právě probíhá přechod ze starší klasifikace **MKN-10** na novou **MKN-11**. Pro rodiče to znamená, že se v dokumentech můžete potkat s oběma.

PŘECHOD KLASIFIKACÍ · ZE ŠKATULEK NA SPEKTRUM

MKN-10 — dosud

MKN-11 — nově

Starší diagnóza zůstává platná.

Nikdo o ni nepřijde. Nová klasifikace jen lépe popisuje, co konkrétní člověk potřebuje, místo aby ho zařadila do kategorie.

MKN-10 rozlišovala podtypy — dětský autismus (F84.0), atypický autismus (F84.1) a Aspergerův syndrom (F84.5). MKN-11 je ruší a zavádí jednu zastřešující diagnózu **6A02 — Porucha autistického spektra**. Místo pevných škatulek se popisuje míra podpory, přítomnost poruchy intelektu a úroveň funkční řeči.

CO TO ZNAMENÁ V PRAXI

Starší diagnóza zůstává platná — nikdo o ni nepřijde. Nová klasifikace jen lépe popisuje, co konkrétní člověk potřebuje, místo aby ho zařadila do kategorie.

ODKAZY A DOKUMENTY

MKN-11 a autismus

Znění nové klasifikace pro poruchu autistického spektra (6A02) včetně specifikací.

v e-kurzu ke stažení: [MKN-11_autismus.pdf](#)

Autismus podle MKN — infografika

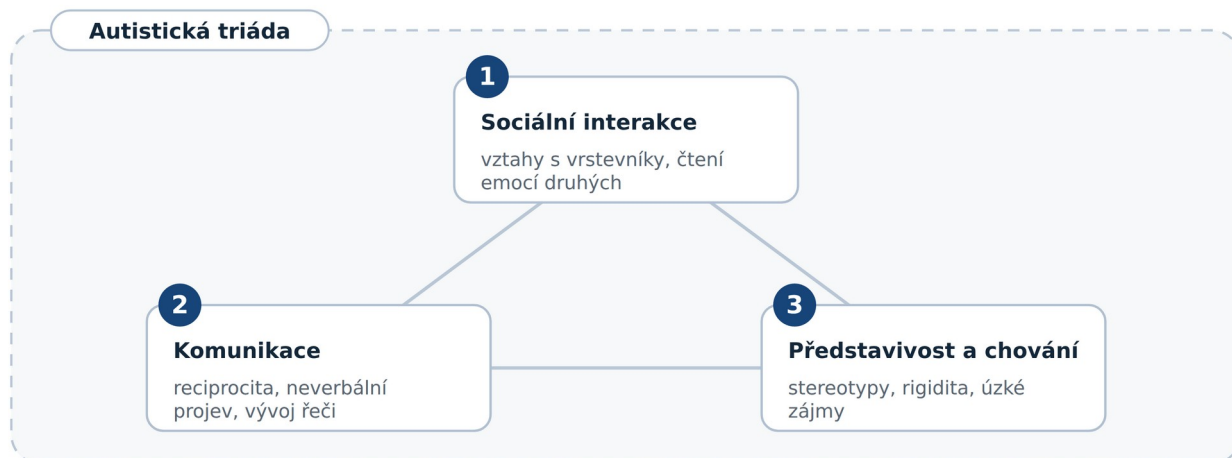
Srovnání MKN-10 a MKN-11 na jednom listu: co se stalo s dětským autismem, Aspergerovým syndromem a atypickým autismem.

v e-kurzu ke stažení: [Infografika_Autismus-podle-MKN.jpg](#)

1.3 Autistická triáda a čtvrtá oblast

Diagnostika se opírá o tři problémové oblasti. K nim se v praxi přidává zásadní čtvrtá — **atypické smyslové vnímání**.

TŘI DIAGNOSTICKÉ OBLASTI · A JEDNA NAVÍC

Čtvrtá oblast: atypické smyslové vnímání.

V diagnostických kritériích se objevila později, v každodenním životě ale bývá tím, co rozhoduje. Proto jí věnujeme celou druhou kapitolu.

- **Sociální interakce:** obtíže v navazování vztahů s vrstevníky, nezáměr o společné aktivity, problém odhadnout emoce druhých, sociální neobratnost.
- **Komunikace:** narušená reciprocita (jednostranný rozhovor, neschopnost střídat role), oslabená neverbální komunikace (omezený oční kontakt, monotónní hlas, zvláštní gesta), opožděný vývoj řeči nebo echolálie.
- **Představivost, zájmy a chování:** stereotypní aktivity (houpání, točení předmětů), úzce vyhraněné a intenzivní zájmy (jízdni řády, vesmír), rigidita a špatné snášení změn, absence hry „jako“.

ODKAZY A DOKUMENTY

Diagnostická kritéria autismu — infografika

Sociálně komunikační deficit a specifické chování se stupnicí síly oslabení 1–3.

v e-kurzu ke stažení: [Infografika_Diagnosticka-kriteria.jpg](#)

Projevy v jednotlivých oblastech — checklist

K zaškrtnutí. Pomůže vám utřídit, co u dítěte skutečně pozorujete, než půjdete k odborníkovi.

v e-kurzu ke stažení: [Checklist_Diagnosticka-kriteria-projevy.pdf](#)

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Co si dosud o autismu myslelo mé okolí a co z toho chci uvést na pravou míru?

Ve které ze čtyř oblastí triády je u mého dítěte potřeba podpory největší?

Svět očima autisty: smysly a vnímání

Lidé s PAS vnímají svět skrze „filtr autismu“, který ovlivňuje každý vstup i výstup. Často jde o přecitlivělost, ale stejně často o opak — sníženou citlivost.

2.1 Hypersenzitivita a hyposenzitivita

SMYSLY · DVA OPAČNÉ PROJEVY TÉHOŽ

Smysl	Přecitlivělost — hyper	Snížená citlivost — hypo
Zrak	ostré světlo, zářivky, vzory na stěně	zaujetí lesklými a točícími se předměty
Sluch	vysavač, zvonek, hluk jídelny bolí	nereaguje na oslovení, vyhledává hluk
Hmat	štítky, švy, objetí, mytí vlasů	vyhledává silný tlak, nevnímá bolest
Čuť a čich	odmítá jídlo podle vůně a konzistence	strká si věci do úst, olizuje předměty
Pohyb a rovnováha	nesnáší houpačky, výtahy, eskalátory	houpe se, točí se, naráží do věcí
Vnitřní čítí	signály těla vnímá jako ohrožení	nepozná hlad, žízeň, únavu ani toaletu

Těžká diagnóza, opačný projev.

U jednoho dítěte se hyper- i hyposenzitivita běžně kombinují — v jednom smyslu tak, v druhém opačně. Mapuje se proto smysl po smyslu, ne dítě jako celek.

Tatáž diagnóza se u dvou dětí projeví opačně. Jedno nesnáší štítky v tričku, druhé vyhledává silný tlak a nevnímá bolest. Proto nejde převzít doporučení od jiné rodiny — je potřeba zmapovat konkrétní dítě.

2.2 Vnitřní čítí

Kromě pěti známých smyslů bývá narušené i **vnitřní čítí** — vnímání signálů vlastního těla. Dítě nemusí poznat, že má hlad, žízeň, že je unavené, že mu je zima nebo že potřebuje na toaletu.

CO Z TOHO PLYNE PRO ŠKOLU

Dítě si o pití nebo o toaletu neřekne, protože ten signál nezachytí. Pevný režim — pauza na pití po každé hodině, toaleta o přestávce — zafunguje líp než čekat, až se ozve.

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Který smysl je u mého dítěte přecitlivělý a který naopak otupělý?

Co v našem bytě nebo ve třídě dítě spolehlivě rozhodí a co s tím jde udělat?

Cesta rodiče

Zjištění diagnózy je proces, který může trvat roky. Emoce se střídají a vracejí v cyklech — a to je normální, ne selhání.

3.1 Šest fází vyrovnávání se s diagnózou

CESTA RODIČE · ŠEST FÁZÍ, KTERÉ SE OPAKUJÍ

Fáze nejdou po sobě.

Prolínají se a střídají jako na houpačce — podle toho, kolik psychické odolnosti zrovna máte. Vrátit se o fázi zpět není krok zpátky.

- Šok:** pocit ochromení a neschopnost přijímat další informace.
- Popření:** přesvědčení, že jde o omyl nebo že dítě z toho „vyroste“.
- Agrese a hněv:** hledání viníka, pocitu nespravedlnosti — „proč zrovna my?“.
- Smlouvání:** hledání zázračných léků a terapií.
- Smutek a deprese:** pocity marnosti, strach z budoucnosti a sociální izolace.
- Smíření a přijetí:** reálný pohled na situaci, hledání cest, jak s dítětem pracovat, a radost z malých pokroků.

FÁZE NEJDou PO SOBĚ

Mohou se prolínat a střídát jako na houpačce. Záleží na vaší aktuální psychické odolnosti — a ta kolísá. Vracet se o fázi zpět není krok zpátky.

ODKAZY A DOKUMENTY

Autismus — první kroky diagnózou

E-book pro rodiče krátce po diagnóze: „Co jsem tenkrát potřebovala vědět a nikdo mi neřekl.“

v e-kurzu ke stažení: [Ebook_Autismus-prvni-kroky-diagnozou.pdf](#)

Moje dítě s autismem — Lucie Šarközyová

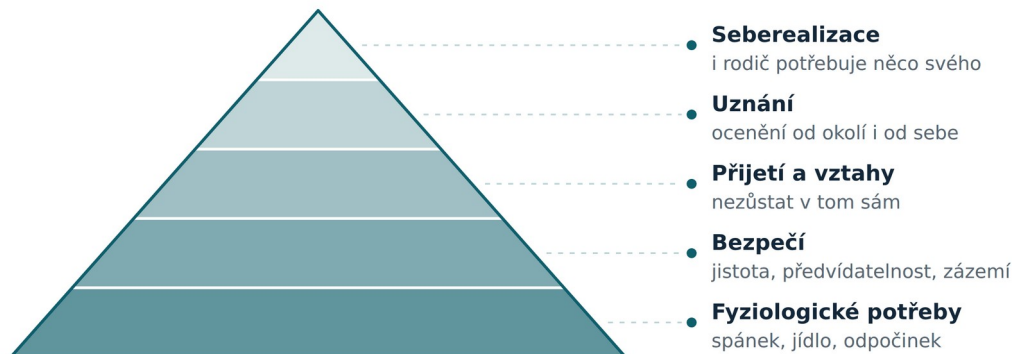
Text z pohledu rodiče.

v e-kurzu ke stažení: [Moje-dite-s-autismem_Sarkozyova.pdf](#)

3.2 Nezapomínejte na své vlastní potřeby

Podle Maslowovy pyramidy nemůžete pečovat o druhé, pokud nemáte sami naplněné základní potřeby bezpečí, odpočinku a přijetí. Z prázdného džbánu se nalévat nedá.

POTŘEBY PEČUJÍCÍHO · ODSPODU NAHORU

Z prázdného džbánu se nalévat nedá.

Tuhle pyramidu v kurzu používáme na sebe, ne na dítě. Vlastní kapacita je nejdůležitější nástroj, který pro své dítě máte.

JSTE TÝM

Děláte to nejlepší, co v danou chvíli můžete. Vlastní kapacita je zároveň tím nejdůležitějším nástrojem, který pro své dítě máte.

ODKAZY A DOKUMENTY

Maslowova pyramida potřeb

Klasické schéma potřeb. V kurzu ho používáme na sebe, ne na dítě.

v e-kurzu ke stažení: [Maslowova-pyramida-potreb.pdf](#)

Maslowova pyramida potřeb — rozšířená verze

Variantha schématu s popisem každého patra (Partnerství pro vzdělávání 2030+, ČOSIV).

v e-kurzu ke stažení: [Maslowova-pyramida-potreb_2030.pdf](#)

3.3 Cesta, která má smysl

Život s autistou je často náročný, ale může být i dobrodružný. Příběh Vítky, který v dětství nemluvil, utíkal a byl na plenách, ukazuje, že i u dětí s těžkou symptomatikou dochází k **obrovskému posunu**. Dnes je mu osmnáct.

I když se dítě nenaučí číst nebo psát, může se naučit být spokojené, samostatnější a žít hezký život. To je cíl, který dává smysl — a je dosažitelný.

ODKAZY A DOKUMENTY

Život s autistou — náš příběh

Vyprávění rodiny o cestě od diagnózy k dospělosti syna. Právě odtud je Vítkův příběh, který kurz zmiňuje.

v e-kurzu ke stažení: [Život-s-autistou_nas-pribeh.pdf](#)

Film o autismu (video)

Doporučení autorky kurzu. Více si o filmu řekneme na prezenčním setkání v Centru PAS.

<https://www.youtube.com/watch?v=cPR2H4Zd8bl>

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Na jakém místě té cesty jsem teď? Dovolte si tam bez výčitek být.

Které z mých vlastních potřeb jdou dlouhodobě stranou?

První kroky a podpora

Kudy vede cesta od podezření k diagnóze, které služby existují a na co má rodina nárok.

4.1 Diagnostická cesta

OD PODEZŘENÍ K PODPOŘE · DVĚ VSTUPNÍ BRÁNY

Diagnóza ve školním věku není nic výjimečného.

U řady dětí se na PAS přijde teprve při nástupu do školy, kdy se zvýší nároky na sociální orientaci. Cesta k podpoře je stejná, jen začíná ve škole místo u pediatra.

U malých dětí začíná cesta **screeningovým testem M-CHAT-R** u pediatra v 18 a 24 měsících. Následuje žádanka ke **klinickému psychologovi**, který diagnózu potvrzuje, případně k neurologovi a psychiatrovi.

KDYŽ DIAGNÓZA PŘIŠLA AŽ VE ŠKOLE

U řady dětí se na PAS přijde teprve při nástupu do školy, kdy se zvýší nároky na sociální orientaci. Pozdější diagnóza není ničím selháním a nic nepromarnila — cesta k podpoře je stejná, jen začíná u školního poradenského pracoviště nebo u SPC místo u pediatra.

4.2 Klíčové služby pro rodinu

- **SPC — speciálně pedagogické centrum:** pro školáky ta nejdůležitější adresa. Pomáhá s integrací do školy, nastavuje podpůrná opatření a asistenci pedagoga.
- **Odlehčovací služby:** umožňují rodičům odpočinek, zatímco o dítě pečují odborníci.
- **Raná péče:** terénní sociální služba — poradkyně dojíždí domů, pomáhá nastavit režim a půjčuje pomůcky. Je určena rodinám s dětmi do 7 let, takže u školáků už ji zpravidla nevyužijete; zmiňujeme ji pro úplnost a pro mladší sourozence.

4.3 Na co máte nárok

PŘEHLED PODPORY · CO EXISTUJE A KDO TO VYŘIZUJE

Příspěvek na péči

Úřad práce
podle míry závislosti na
pomoci druhé osoby

Průkaz OZP — TP, ZTP, ZTP/P

Úřad práce
slevy v dopravě, parkování,
doprovod zdarma

Příspěvek na mobilitu

Úřad práce
k průkazu ZTP a ZTP/P, na
opakovanou dopravu

Příspěvek na zvláštní pomůcku

Úřad práce
pomůcky a úpravy, které péči
usnadní

Podpůrná opatření ve škole

SPC
asistent pedagoga, IVP, úprava
učiva a prostředí

Odlehčovací a sociální služby

poskytovatel v kraji
registr poskytovatelů
sociálních služeb MPSV

Nárok se nepřiznává automaticky.

O každou dávku i o průkaz se musí požádat a rozhoduje se podle posudku. Podrobnosti k formulářům a lhůtám rozvádí kurz „Péče o osoby s PAS“.

Péče o dítě s PAS je finančně i časově náročná. Podrobnosti k dávkám, lhůtám a formulářům rozvádí kurz „Péče o osoby s PAS“; tady jde o přehled, ať víte, co existuje.

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Kdo je teď mojí hlavní kontaktní osobou a koho ještě potřebuji oslovit?

.....

.....

.....

.....

O které dávky nebo průkazy jsme ještě nežádali a proč?

.....

.....

.....

.....

Škola a spolužáci

Škola je pro dítě s PAS nejnáročnější prostředí, jaké zná — hluk, změny, sociální pravidla, která nikdo nevysvětlil. Tato kapitola je o tom, co se s tím dá domluvit.

5.1 SPC a podpůrná opatření

Podpůrná opatření navrhuje **SPC** na základě vyšetření a škola je povinna je realizovat. Patří mezi ně asistent pedagoga, úprava obsahu a rozsahu učiva, individuální vzdělávací plán, pomůcky nebo úprava prostředí.

NA CO SE VE ŠKOLE PTÁT

Kdo je kontaktní osoba pro podporu (výchovný poradce, školní speciální pedagog). Jak vypadá plán pro přestávky, obědy a přesuny. Co se stane, když dítě potřebuje odejít z hodiny. Kdo o tom ví ze zastupujících učitelů.

ODKAZY A DOKUMENTY

Práce s dítětem a žákem s PAS a mentálním postižením

Školící materiál Mgr. Jany Hřibovské, autorky tohoto kurzu. Podrobněji rozvádí strukturované učení a práci ve škole.

v e-kurzu ke stažení: [Hribovska_Prace-s-zakem-s-PAS-a-mentalnim-postizenim.pdf](#)

5.2 Beseda se spolužáky

Besedu pro třídní kolektiv vede pracovník **SPC** a slouží jako prevence šikany. Trvá zpravidla jednu vyučovací hodinu a **žák s PAS u ní není přítomen**.

BESEDA PRO TŘÍDNÍ KOLEKTIV · JAK TO PROBĚHNE

Kdy má smysl o ni požádat

Nejčastěji při nástupu do nového kolektivu — první ročník ZŠ, prima gymnázia, první ročník SŠ — a při přestupu mezi třídami nebo školami. O besedu žádá rodič nebo škola; rodiče podepisují souhlas.

Jak probíhá

- Ve školce a v prvních ročnících se **diagnóza nesděljuje**. Mluví se o jiném nastavení „hlavy“ — spolužák je jiný, ne však horší.

- Žáci jsou vyzváni, aby sdíleli vlastní zkušenosti a postřehy. Zaznívá obvykle to, co je opravdu trápí: „chová se zvláště“, „nesnáší chyby, musí být ve všem první“, „nikdy neuzná chybu“, „je verbálně agresivní“.
- Bývá přítomna třídní učitelka, případně asistent pedagoga, školní psycholog nebo speciální pedagog. Kolektiv je s nimi klidnější.
- Ze setkání vzniká zápis, který jde škole i rodičům. S rodiči i s pedagogy se pracovník SPC spojí ihned po besedě.

CO BESEDA NEDOKÁŽE

Nevytvoří kamarádské vazby a neovlivní žáky s poruchou chování. Jejím cílem je porozumění a prevence šikany, ne popularita.

ODKAZY A DOKUMENTY

Bittmann, J.: Práce s kolektivem spolužáků dětí s PAS jako prevence šikany

Prezentace SPC NAUTIS. Besedy pro třídní kolektivy zajišťuje SPC, nikoliv Centrum PAS.

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Která podpůrná opatření máme ve škole nastavená a která chybí?

.....

.....

.....

Co konkrétně by mému dítěti ve třídě nejvíc pomohlo?

.....

.....

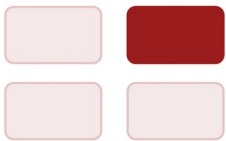
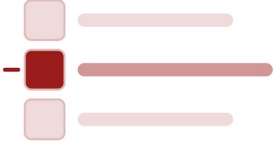
.....

Jak na každodenní život

Základem práce s dítětem s PAS je struktura a vizualizace. Obojí zvyšuje předvídatelnost, a tím snižuje úzkost — a úzkost je to, co je za většinou obtíží.

6.1 Struktura a vizualizace

STRUKTUROVANÉ UČENÍ · TŘI OTÁZKY

KDE	KDY	CO A JAK
 každá činnost má své místo Učení u stolu, odpočinek na koberci. Místo napoví, co se od dítěte čeká.	 bylo · je teď · bude Denní režim v obrázcích. Dítě vidí, co bylo, co je teď a co přijde.	 hotové kroky se odkládají Úkol rozdělený na kroky. Je vidět, kde je konec — a to zklidňuje.

Předvídatelnost snižuje úzkost.

Zrakový kanál je u dětí s PAS obvykle mnohem spolehlivější než sluchový. Co je vidět, to platí — piktogramy a fotky fungují líp než ústní pokyny.

Strukturované učení stojí na třech otázkách: **kde** se co dělá, **kdy** to bude, a **co a jak** se má udělat. Zrakový kanál je u dětí s PAS obvykle mnohem spolehlivější než sluchový — proto piktogramy, fotky a denní režimy fungují líp než ústní pokyny.

ODKAZY A DOKUMENTY

Práce s dítětem a žákem s PAS a mentálním postižením

Školící materiál Mgr. Jany Hřibovské, autorky tohoto kurzu. Podrobněji rozvádí strukturované učení a práci ve škole.

v e-kurzu ke stažení: [Hřibovska_Prace-s-zakem-s-PAS-a-mentalnim-postizenim.pdf](#)

6.2 Komunikace není jen mluvená řeč

ALTERNATIVNÍ KOMUNIKACE · VŠECHNY CESTY VEDOU K TÉMUŽ

Nečekejte na řeč.

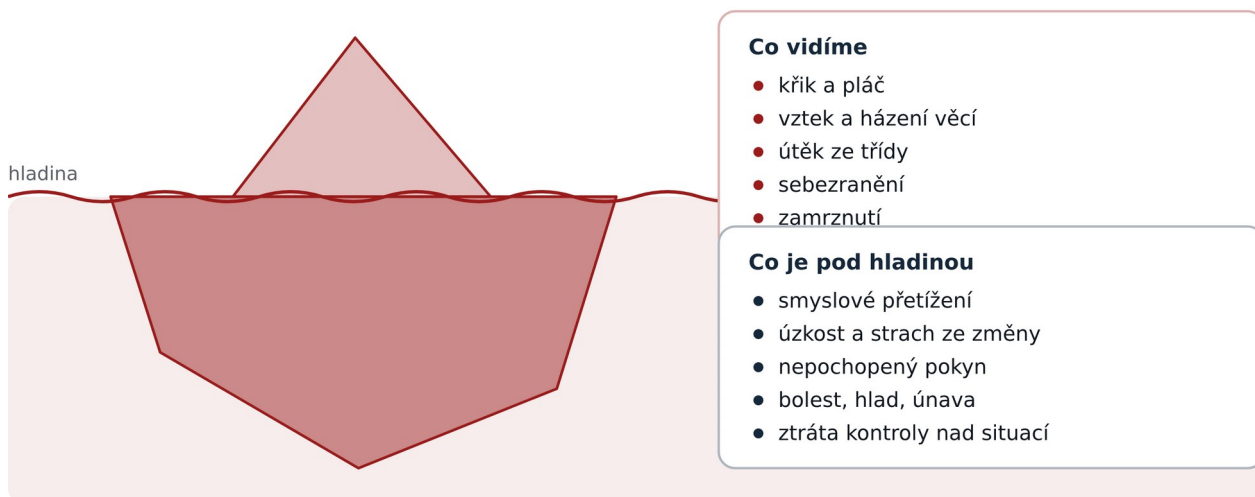
Cílem je dorozumět se — na kanálu nezáleží. Funkční je ten způsob, kterému dítě rozumí a který dokáže samo použít.

Pokud dítě nemluví, podporujte **jakýkoliv funkční způsob** — gesta, VOKS (výměnný obrázkový systém), znakování. Nečekejte na řeč. Cílem je dorozumět se, a nezáleží na tom, jaký kanál se použije.

6.3 Motivace a zvládání afektů

Odměňujte i malé pokroky. Motivace musí být pro dítě srozumitelná a lákavá — tedy jeho, ne vaše.

AFEKT · ŠPIČKA A TO, CO JI DRŽÍ

Pracuje se s tím, co je pod hladinou.

Afekt je panická reakce přetíženého nervového systému, ne manipulace. Křik ani trest neřeší příčinu — jen zesílí to, co ji spustilo.

AFEKT NENÍ MANIPULACE

Je to panická reakce přetíženého nervového systému. Fyzické tresty nebo křik v tu chvíli situaci pouze eskalují. Pracuje se s tím, co je pod hladinou, ne s tím, co je vidět.

6.4 PDA — patologická vyhýbavost požadavkům

U části dětí s PAS se vyskytuje profil **PDA**. Hlavním rysem je extrémní vyhýbání se běžným požadavkům kvůli silné **úzkosti** a **ztrátě kontroly**.

PROFIL PDA · KRUH, KTERÝ SE SÁM ROZTÁČÍ

Kruh se roztáčí sám.

Čím větší tlak, tím větší úzkost — a tím silnější vyhýbání. Proto nefunguje přitlačit. Zabírá změna v tom, JAK je požadavek zadáný, ne v tom, jak je vymáhaný.

PDA NENÍ ROZMAZLENOST

Ani špatná výchova. Je to reakce nervové soustavy na silný vnitřní stres a pocit ohrožení z vnějšího tlaku. Direktivní vedení a tresty situaci vždy zhorší.

6.5 Partnerský přístup u PDA v praxi

- **Nepřímé formulování požadavků:** místo „Okamžitě si uklid pokoj“ raději „Co myslíš, že bychom teď mohli udělat s pokojem?“.
- **Dávání možnosti volby:** „Chceš začít matematikou, nebo češtinou?“ Pocit autonomie výrazně snižuje úzkost.
- **Spolupráce místo boje:** „Co by ti pomohlo?“, „Jak to uděláme?“, „Co potřebuješ, aby to pro tebe bylo snazší?“.
- **Snížování tlaku:** nepřetěžovat, respektovat aktuální psychický stav, včas připravit na změny.
- **Výběr priorit:** rozlišit, co je nezbytné, co lze upravit a co počká. Trvat na všem najednou nejde.
- **Humor a hra:** zapojení specifických zájmů dítěte nebo „maskované“ zadání skrze hru.

- **Vztah bez výkonu:** čas, kdy na dítě nejsou kladeny žádné nároky. Bez pocitu bezpečí nezvládne stres.

ROLE RODIČE SE MĚNÍ

Z direktivní autority se stává průvodce a partner. Cílem je snížit vnitřní pocit ohrožení — teprve pak je dítě schopné spolupracovat.

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Kterou každodenní rutinu bych mohl zvizualizovat pomocí piktogramů nebo fotek?

Který přímý příkaz zkusím zítra nahradit nabídkou volby?

Kam dál: literatura a brožury

Kurz vám dal základ. Tady je, kam sáhnout, až budete chtít jít do hloubky — a co si přečíst v době, kdy dítě doroste do dalšího období.

7.1 Doporučená literatura

Následujících **56 titulů** má ve fondu Severočeská knihovna v Chomutově. Seznam je setříděný podle témat, ne podle abecedy — abyste nemuseli procházet všechno, když hledáte něco konkrétního. U některých knih je poznámka, komu a na co se hodí.

NEŽ SI KNIHU PŮJČÍTE

Starší tituly z devadesátých let a z počátku tisíciletí jsou často stále dobré v tom, jak autismus popisují, ale zastaralé v terminologii a v tom, co se dnes doporučuje. Berte je jako doplněk, ne jako zdroj aktuálních postupů.

Pro začátek — porozumět autismu

Když potřebujete jeden dobrý přehled a nevíte, kterou knihou začít.

- **THOROVÁ, Kateřina.** *Poruchy autistického spektra*. Portál, 2006. ISBN 80-7367-091-7. — Česká základní příručka. Obsáhlá, ale dá se v ní listovat po kapitolách.
- **HRDLIČKA, Michal a KOMÁREK, Vladimír (ed.).** *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0686-6. — Odbornější pohled; hodí se, když chcete rozumět tomu, co říká lékař. Ve fondu je i první vydání z roku 2004 (ISBN 80-7178-813-9).
- **GILLBERG, Christopher a PEETERS, Theo.** *Autismus — zdravotní a výchovné aspekty*. Portál, 2003. ISBN 80-7178-856-2. — Ve fondu je i první vydání z roku 1998 (ISBN 80-7178-201-7).
- **PEETERS, Theo.** *Autismus: od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci*. Scientia, 1998. ISBN 80-7183-114-X.
- **VERMEULEN, Peter.** *Autistické myšlení*. Grada, 2006. ISBN 80-247-1600-3.
- **CLERCQ, Hilde De.** *Mami, je to člověk, nebo zvíře? Myšlení dítěte s autismem*. Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-235-5. — O tom, jak dítě skládá svět z detailů. Krátké a velmi názorné.
- **NOTBOHM, Ellen.** *10 věcí, které by vaše dítě s autismem chtělo, abyste věděli*. Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1753-4. — Tenká knížka, kterou stihnete za večer. Dobrý první krok.
- **PRIZANT, Barry M. a FIELDS-MEYER, Thomas.** *Jedineční lidé: jiný pohled na autismus*. Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3253-3.
- **DUNDON, Raelene.** *Mé dítě má autismus: jak o tom mluvit s ním, rodinou i okolím*. Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1835-7. — Přímo k tématu, jak diagnózu sdělit dítěti i příbuzným.
- **BAZALOVÁ, Barbora.** *Autismus v edukační praxi*. Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1195-2.
- **STRAUSSOVÁ, Romana.** *Autismus a raný vývoj: od projevů k terapii*. Grada, 2025. ISBN 978-80-271-5128-8.
- **STRAUSSOVÁ, Romana a KNOTKOVÁ, Monika.** *Průvodce rodičů dětí s poruchou autistického spektra: jak začít a proč*. Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0002-4.

Škola, integrace a spolužáci

Nejbližší téma pro rodiče školáka — od podpůrných opatření po besedu ve třídě.

- **VOSMIK, Miroslav a BĚLOHLÁVKOVÁ, Lucie.** *Žáci s poruchou autistického spektra v běžné škole: možnosti integrace na ZŠ a SŠ.* Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-687-2. — Nejblíže tomu, co řešíte na schůzce se školou.
- **ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana.** *Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami.* Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-475-5. — Základní kniha ke kapitole 6.1 tohoto kurzu.
- **BITTMANNOVÁ, Lenka a BITTMANN, Julius.** *Podpora začlenění žáka s autismem do třídního kolektivu: prevence šikany besedami.* Pasparta, 2017. ISBN 978-80-88163-53-4. — Přímo k besedě se spolužáky z článku 5.2.
- **BITTMANNOVÁ, Lenka a BITTMANN, Julius.** *Prevence a účinné řešení šikany u žáků s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem.* Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88163-15-2.
- **DUBIN, Nick.** *Šikana dětí s poruchami autistického spektra.* Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-553-0.
- **KENDÍKOVÁ, Jitka a VOSMIK, Miroslav.** *Jak zvládnout problémy dětí se školou?.* Pasparta, 2013. ISBN 9788090557604. — Praktická příručka pro rodiče i učitele, nejen k autismu.
- **SCHOPLER, Eric; LANSING, Margaret a WATERS, Leslie (ed.).** *Výukové aktivity pro děti s autismem.* Modrý klíč, 2000. ISBN 80-902494-3-4.
- **CIGÁNKOVÁ, Vladimíra a MIKOLÁŠ, Přemysl.** *Metodika integrace dětí s poruchami autistického spektra do mateřských škol.* Montanex, 2016. ISBN 978-80-7225-414-9. — Pro mateřské školy — hodí se, pokud máte i mladšího sourozence.

Komunikace a sociální dovednosti

Ke kapitolám 6.2 a 6.3 — jak se dorozumět a jak nacvičovat to, co ostatní děti pochytí samy.

- **BONDY, Andy a FROST, Lori.** *Vizuální komunikační strategie v autismu.* Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2053-1. — O výměnném obrázkovém systému (VOKS) a dalších vizuálních cestách.
- **PATRICK, Nancy J.** *Rozvíjení sociálních dovedností lidí s poruchami autistického spektra.* Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-867-8.
- **ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana.** *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem.* Pasparta, 2013. ISBN 978-80-905576-2-8.
- **JACOBS, Debra S. a BETTS, Dion E.** *Nácvik sebeobsluhy a sociálních dovedností u dětí s autismem.* Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0498-5.
- **GRIFFIN, Simone a SANDLER, Dianne.** *300 her pro děti s autismem: rozvíjení komunikačních a sociálních dovedností.* Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0177-9.
- **MCHENRY, Irene a MOOG, Carol.** *Aktivity pro starší děti s PAS: jak budovat sebevědomí, vnitřní klid a vztahy.* Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1533-2. — Cíleně pro starší děti, ne pro předškoláky.
- **STRAUSSOVÁ, Romana a ROŠTÁROVÁ, Iva.** *Sebeobsluha u dětí s poruchou autistického spektra.* APLA Praha, 2012. ISBN 978-80-87690-01-7.
- **STRAUSSOVÁ, Romana.** *Obrazový postup základních činností sebeobsluhy.* APLA Praha, 2012. ISBN 978-80-87690-01-7. — Hotové obrázkové postupy k vytištění.

Náročné chování, afekty a PDA

Ke kapitolám 6.3 až 6.5 — co dělat, když se situace vyhroťe, a proč tlak nefunguje.

- **RUNNING, Alice.** *Patologická vyhýbavost pokynům u dětí s PAS.* Portál, 2024. ISBN 978-80-262-2215-6. — Jediná česky vydaná kniha přímo o profilu PDA (kapitoly 6.4 a 6.5).
- **OSGOOD, Tony.** *Podpora pozitivního chování u osob s PAS a intelektovým postižením.* Portál, 2023. ISBN 978-80-262-2079-4.

- **ČADILOVÁ, Věra; JŮN, Hynek a THOROVÁ, Kateřina.** *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem.* Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-319-2.
- **RICHMAN, Shira.** *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza.* Portál, 2006. ISBN 80-7367-102-6.
- **JOHNSON, Elle Olivia.** *ABA pro děti s autismem: otázky a odpovědi.* Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1628-5.

Smysly, hra a pohyb

Ke kapitole 2 — a k tomu, jak trávit čas způsobem, který dítě baví a neuvádí do přetížení.

- **CALDWELL, Phoebe a HORWOOD, Jane.** *Intenzivní interakce a senzorická integrace u osob s PAS.* Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1890-6.
- **KURTZ, Lisa A.** *Hry pro rozvoj psychomotoriky.* Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0800-6.
- **MOOR, Julia.** *Hry a zábavné činnosti pro děti s autismem: praktické nápady pro každý den.* Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-787-9.
- **BEYER, Jannik a GAMMELTOFT, Lone.** *Autismus a hra: příprava herních aktivit pro děti s autismem.* Portál. ISBN 80-7367-157-3.
- **MILLER, Arnold a SMITH, Theresa C.** *101 tipů pro rodiče dětí s autismem: účinná řešení každodenních problémů.* Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1106-8. — Když hledáte konkrétní radu na konkrétní situaci.
- **VINGRÁLKOVÁ, Eva.** *Cvičení a terapie pro děti s autismem, Aspergerovým syndromem, ADHD a poruchou smyslového zpracování.* Fontána, 2016. ISBN 978-80-7336-844-9.

Dospívání a dospělost

Na co se připravit, až bude dítě starší. Vyplatí se to přečíst dřív, než to začne být aktuální.

- **BITTMANNOVÁ, Lenka a ŠPORCLOVÁ, Veronika (ed.).** *Z chlapce mužem, z dívky ženou: průvodce pro rodiče dospívajících s PAS.* Pasparta, 2023. ISBN 978-80-88429-56-2. — Nejužitečnější kniha k tématu dospívání, které se věnují i brožury v dalším článku.
- **HOWLIN, Patricia.** *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti.* Portál, 2005. ISBN 80-7367-041-0.
- **ŠIROKÝ, Ervin.** *Aspergeri — naši mimozemšťané.* Triton, 2025. ISBN 978-80-7684-426-1.
- **WHARMBY, Pete.** *Atypický: jak svět není stvořen pro autistické lidi.* Atyp Press, 2024. ISBN 978-80-909192-0-4. — Psáno autistickým autorem. Dobré pro pochopení dospělé perspektivy.

Příběhy a pohled zevnitř

Knihy, po kterých rodiče sahají, když potřebují vědět, že v tom nejsou sami.

- **SCHOVANEK, Josef.** *O kolečko míň: můj život s autismem.* Paseka / Pasparta, 2014. ISBN 978-80-7432-497-0.
- **HORIOT, Hugo.** *Císař jsem já: mé dětství s autismem.* Paseka / Pasparta, 2018. ISBN 978-80-7432-900-5.
- **GRANDIN, Temple a PANEK, Richard.** *Mozek autisty: myšlení napříč spektrem.* Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3115-8.
- **PÁTÁ, Perchta Kazi.** *Mé dítě má autismus: příběh pokračuje.* Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2683-0.
- **MORAR, Tamara.** *Moje vítězství nad autismem.* Dokořán, 2013. ISBN 978-80-7363-367-7.
- **VOTYOVÁ, Simona a ČÁSLAVSKÁ, Magdalena (ed.).** *Nedávejte do hrobu motýla živého: příběhy lidí s autismem.* APLA Praha, 2012. ISBN 978-80-260-2801-7.
- *Svět očima dítěte s autismem.* Beletris, 2016. ISBN 978-80-7520-082-2.
- **SCHOPLER, Eric.** *Příběhy dětí s autismem a příbuznými poruchami vývoje.* Portál, 1999. ISBN 80-7178-202-5.

- **SCHOPLER, Eric a MESIBOV, Gary B.** *Autistické chování*. Portál, 1997. ISBN 80-7178-133-9.
- **TREFFERT, Darold A.** *Ostrov génia: bohatá mysl autistických, získaných a náhlých savantů*. Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-560-2. — O savantském nadání. Zajímavé čtení, ale netýká se většiny dětí s PAS.

Přístupy, o kterých se vede spor

Tyto tituly jsou ve fondu knihovny také. Popisují postupy, které nepatří mezi ověřené metody — uvádíme je proto, abyste věděli, co držíte v ruce.

- **KAUFMAN, Raun Kahlil.** *Průlom v autismu*. Citadella, 2016. ISBN 978-80-8182-027-4. — Popisuje program Son-Rise. Jeho účinnost nebyla doložena kontrolovanými studiemi.
- **STRUNECKÁ, Anna a kol.** *Přemůžeme autismus?*. ALMI, 2009. ISBN 978-80-904344-0-0. — Staví na biomedicínských a dietních postupech, které odborné společnosti nedoporučují.
- **VEXIAU, Anne-Marguerite.** *Dej mi ruku, ať mohu mluvit*. ISV, 2003. ISBN 80-86642-28-3. — O facilitované komunikaci. Ta se opakovaně neprokázala jako spolehlivá metoda.

ODKAZY A DOKUMENTY

Severočeská knihovna v Chomutově — fond k tématu PAS

Seznam 58 titulů, ze kterého vychází článek 7.1. Dostupnost jednotlivých knih ověřte v katalogu knihovny.

7.2 Brožury ve snadném čtení

Snadné čtení je způsob psaní pro lidi, kterým běžný text nejde. Krátké věty, jedna myšlenka na odstavec, velké písmo a obrázek ke každému tématu. Pro řadu dospívajících a dospělých s PAS je to jediná forma, ve které se k informaci o vlastním těle a vztazích reálně dostanou — a pro rodiče je to hotová pomůcka, jak o těch tématech začít mluvit.

Brožury vydává Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením (SPMP ČR) a jsou na jejím webu zdarma ke stažení; tištěné se dají objednat za poštovné. Do kurzu je nenahráváme — odkazujeme na stránku vydavatele, aby se vám vždycky otevřela aktuální verze.

Pro pečující

ODKAZY A DOKUMENTY

Jak na dospívání

SPMP ČR. Pro rodiče dospívajících s mentálním postižením — proč o sexualitě mluvit a jak na to. Z brožur v tomto seznamu je pro rodiče nejužitečnější.

<https://www.spmpcr.cz/product/jak-na-dospivani>

Co teď a co potom? Průvodce pro pečující

SPMP ČR, 113 stran. Plánování budoucnosti, vztahy, bydlení, práce, opatrovnictví a otázka, co bude, až tu pečující nebude. Nejobsáhlejší materiál ze seznamu.

<https://www.spmpcr.cz/product/co-ted-co-potom>

Pro dospívající a dospělé — o těle a zdraví

ODKAZY A DOKUMENTY

Život ženy

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Jak funguje a jak se mění tělo ženy.

<https://www.spmpr.cz/product/zivot-zeny>

Život muže

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Dospívání, poluce, masturbace, dospělost a stárnutí.

<https://www.spmpr.cz/product/zivot-muze>

Gynekologická prohlídka

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Co se při prohlídce děje — dobré projít předem, aby situace nebyla překvapením.

<https://www.spmpr.cz/product/gynekologicka-prohlidka>

Vztahy, sexualita a bezpečí

ODKAZY A DOKUMENTY

Láska, sex a já

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. O vztazích a sexualitě.

<https://www.spmpr.cz/product/laska-sex-ja>

Sexuální násilí

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Co sexuální násilí je, jak se bránit a kam se obrátit.

<https://www.spmpr.cz/product/sexualni-nasili>

PROČ JE TÉMA BEZPEČÍ DŮLEŽITÉ

Lidé s mentálním postižením a s PAS jsou ohroženější sexuálním násilím než ostatní — mimo jiné proto, že hůř čtou sociální signály a bývají vedeni k poslušnosti vůči dospělým. Brožura o sexuálním násilí je proto spíš prevence než reakce na něco, co se už stalo.

Rodičovství

ODKAZY A DOKUMENTY

Těhotenství

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení.

<https://www.spmpr.cz/product/tehotenstvi>

Porod

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení.

<https://www.spmpr.cz/product/porod>

Rodičovství

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Plánování rodičovství, rodičovská práva, péče o miminko.

<https://www.spmpr.cz/product/rodicovstvi>

Samostatnost v běžném životě

ODKAZY A DOKUMENTY

Práce s počítačem

SPMP ČR, 132 stran ve snadném čtení. Od zapnutí počítače po e-mail a vyhledávání. PDF na stránce uvedené není — tištěnou verzi lze vyžádat u SPMP.

<https://www.spmpr.cz/product/prace-s-pocitacem>

Když je k PAS i epilepsie

Epilepsie se u lidí s PAS vyskytuje častěji než v běžné populaci, a pro školu to znamená konkrétní věci — co dělat při záchvatu, co hlásit, jak upravit režim. Průvodce pro učitele od EpiStopu je dobré škole rovnou doporučit.

ODKAZY A DOKUMENTY

Epilepsie a škola — souhrnný průvodce pro učitele

EpiStop, z. s. Hodí se, pokud má dítě k PAS i epilepsii — ta se u PAS vyskytuje častěji než v běžné populaci. Materiál má vyhrazená práva, proto pouze odkaz na stránku vydavatele.

<https://www.epistop.cz/ke-stazeni/>

ZAMYŠLENÍ NA ZÁVĚR KAPITOLY

Které dvě knihy ze seznamu si chci půjčit jako první a proč?

.....

.....

.....

.....

Které téma z brožur bude u nás doma aktuální do roka?

.....

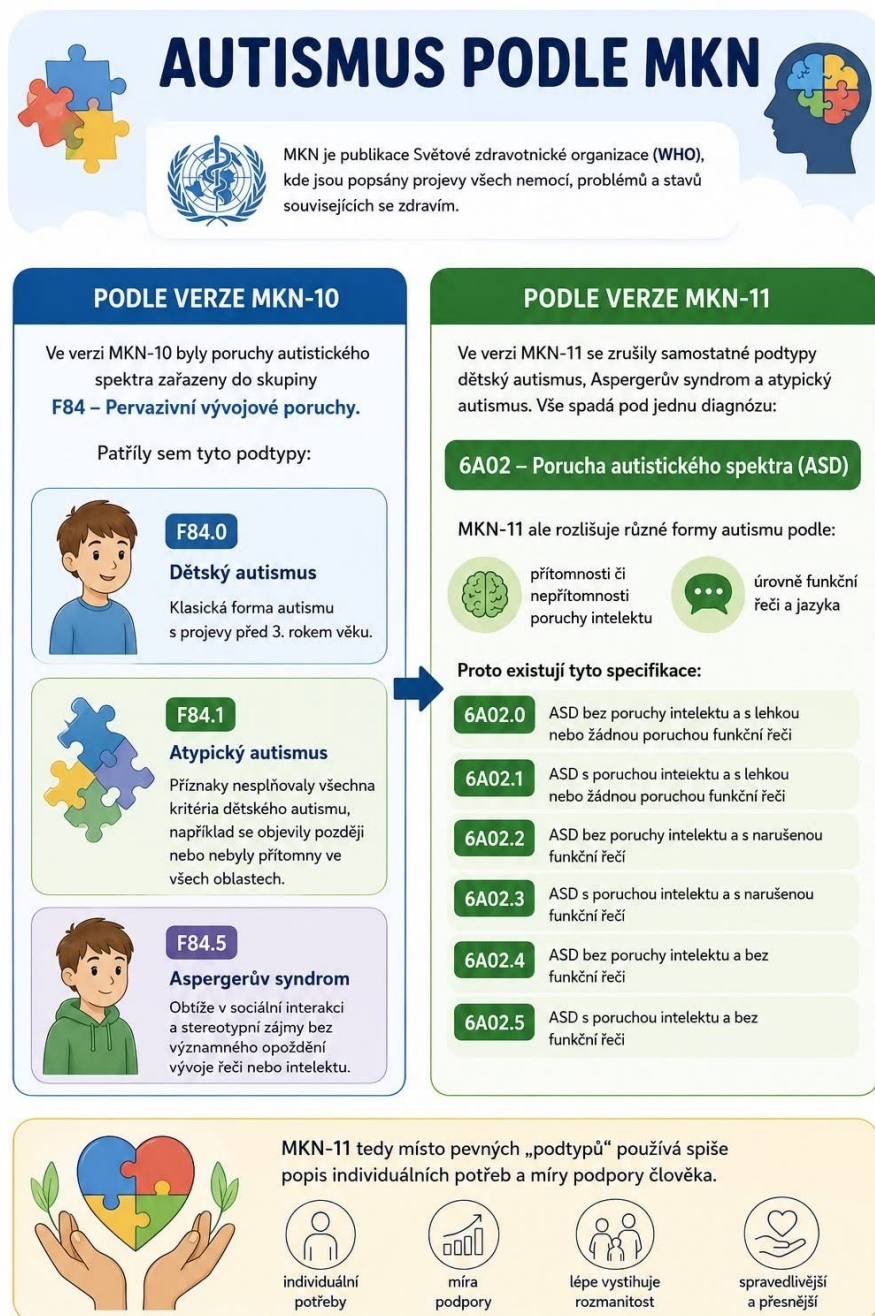
.....

.....

.....

Autismus podle MKN

Srovnání MKN-10 a MKN-11 na jednom listu. Hodí se vytisknout a vzít s sebou, když někdo ve škole nebo u lékaře pracuje ještě se staršími podtypy.

Diagnostická kritéria autismu

Sociálně komunikační deficit a specifické chování se stupnicí síly oslabení 1–3.

Diagnostická kritéria autismu

 A Sociálně komunikační deficit (nutné splnit všechna kritéria)	 B Specifické chování (nutné splnit alespoň dvě kritéria)
1 Obtíže ve vztazích s dospělými a/ i s vrstevníky.	1 Stereotypní aktivity.
2 Narušená reciprocita.	2 Úzce vyhraněné zájmy.
3 Oslabená neverbální komunikace.	3 Senzorická atypická reaktivita.
Síla oslabení je na stupnici 1-2-3.	4 Rigidita, nepružná reakce na změny.
Síla oslabení je na stupnici 1-2-3.	
 Stupnice síly oslabení 1 = mírné oslabení 2 = střední oslabení 3 = závažné oslabení 1 2 3	

Zdroje a odkazy

Právní úprava se mění. U dávek a řízení si vždy ověřte aktuální znění na stránkách příslušného úřadu, případně se obraťte na koordinátorku péče Centra PAS.

KAM SE DÁ OBRÁTIT

Národní ústav pro autismus (NAUTIS)

Poradenství, speciálně pedagogické centrum, besedy pro třídní kolektivy.
<https://www.nautis.cz/>

Speciálně pedagogické centrum (SPC)

Podpůrná opatření, integrace, asistent pedagoga. SPC jsou regionální — to nejbližší vám doporučí koordinátorka péče.
Bez veřejného odkazu — podklad je k nahlédnutí u lektorky kurzu.

Raná péče

Terénní služba pro rodiny s dětmi do 7 let. Poskytovatele ve svém okolí najdete v registru sociálních služeb.
Bez veřejného odkazu — podklad je k nahlédnutí u lektorky kurzu.

Centrum PAS, Vzdělávací centrum GENESIA, z. s.

Konzultace, koordinátorky péče a doprovodné aktivity projektu.
<https://www.centrumpas.cz/>

LITERATURA A PODKLADY

Hřibovská, J.: Práce s dítětem a žákem s PAS a mentálním postižením

Podklad autorky kurzu.
Bez veřejného odkazu — podklad je k nahlédnutí u lektorky kurzu.

Bittmann, J. (SPC NAUTIS): Práce s kolektivem spolužáků dětí s PAS

Jako prevence šikany.
Bez veřejného odkazu — podklad je k nahlédnutí u lektorky kurzu.

Šarközyová, L.: Moje dítě s autismem

Text z pohledu pečující.
Bez veřejného odkazu — podklad je k nahlédnutí u lektorky kurzu.

DALŠÍ ODKAZY, KTERÉ V KURZU ZAZNĚLY

Film o autismu (video)

Doporučení autorky kurzu. Více si o filmu řekneme na prezenčním setkání v Centru PAS.
<https://www.youtube.com/watch?v=cPR2H4Zd8bl>

Jak na dospívání

SPMP ČR. Pro rodiče dospívajících s mentálním postižením — proč o sexualitě mluvit a jak na to. Z brožur v tomto seznamu je pro rodiče nejužitečnější.
<https://www.spmpr.cz/product/jak-na-dospivani>

Co teď a co potom? Průvodce pro pečující

SPMP ČR, 113 stran. Plánování budoucnosti, vztahy, bydlení, práce, opatrovnictví a otázka, co bude, až tu pečující nebude. Nejobsáhlejší materiál ze seznamu.
<https://www.spmpr.cz/product/co-ted-co-potom>

Život ženy

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Jak funguje a jak se mění tělo ženy.
<https://www.spmpr.cz/product/zivot-zeny>

Život muže

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Dospívání, poluce, masturbace, dospělost a stárnutí.
<https://www.spmpr.cz/product/zivot-muze>

Láska, sex a já

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. O vztazích a sexualitě.
<https://www.spmpr.cz/product/laska-sex-ja>

Gynekologická prohlídka

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Co se při prohlídce děje — dobré projít předem, aby situace nebyla překvapením.
<https://www.spmPCR.cz/product/gynekologicka-prohlidka>

Sexuální násilí

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Co sexuální násilí je, jak se bránit a kam se obrátit.
<https://www.spmPCR.cz/product/sexualni-nasili>

Těhotenství

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení.
<https://www.spmPCR.cz/product/tehotenstvi>

Porod

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení.
<https://www.spmPCR.cz/product/porod>

Rodičovství

SPMP ČR, edice „Už vím!“ ve snadném čtení. Plánování rodičovství, rodičovská práva, péče o miminko.
<https://www.spmPCR.cz/product/rodicovstvi>

Práce s počítačem

SPMP ČR, 132 stran ve snadném čtení. Od zapnutí počítače po e-mail a vyhledávání. PDF na stránce uvedené není — tištěnou verzi lze vyžádat u SPMP.
<https://www.spmPCR.cz/product/prace-s-pocitacem>

Už vím! — celá edice pohromadě

Rozcestník k celé edici brožur ve snadném čtení o těle, vztazích a duši.
<https://www.uzvim.org/>

Epilepsie a škola — souhrnný průvodce pro učitele

EpiStop, z. s. Hodí se, pokud má dítě k PAS i epilepsii — ta se u PAS vyskytuje častěji než v běžné populaci. Materiál má vyhrazená práva, proto pouze odkaz na stránku vydavatele.
<https://www.epistop.cz/ke-stazeni/>

VOLNÉ MÍSTO

Moje poznámky

Prostor na to, co zaznělo v kurzu, na otázky pro koordinátorku péče i na vlastní postřehy.

[illegible]